

Åkerbo härad.

Socknar: Lillkyrka, Rystad, Törnevalla, Östra Harg, Östra Skrukeby.

Från Åkerbo härad kände Brate sex runstenar, varav en, den fragmentariska Ög 222, var försvunnen. I denna situation har ingen förändring inträffat.¹

Den tidigast kända av stenarna är den vid Stratomtå, Ög 224, som upptäcktes 1727. Vid 1700-talets mitt var Lundbysten, Ög 219, bekant. De övriga stenarna blevo uppmärksammade först under 1800-talets början resp. mitt.²

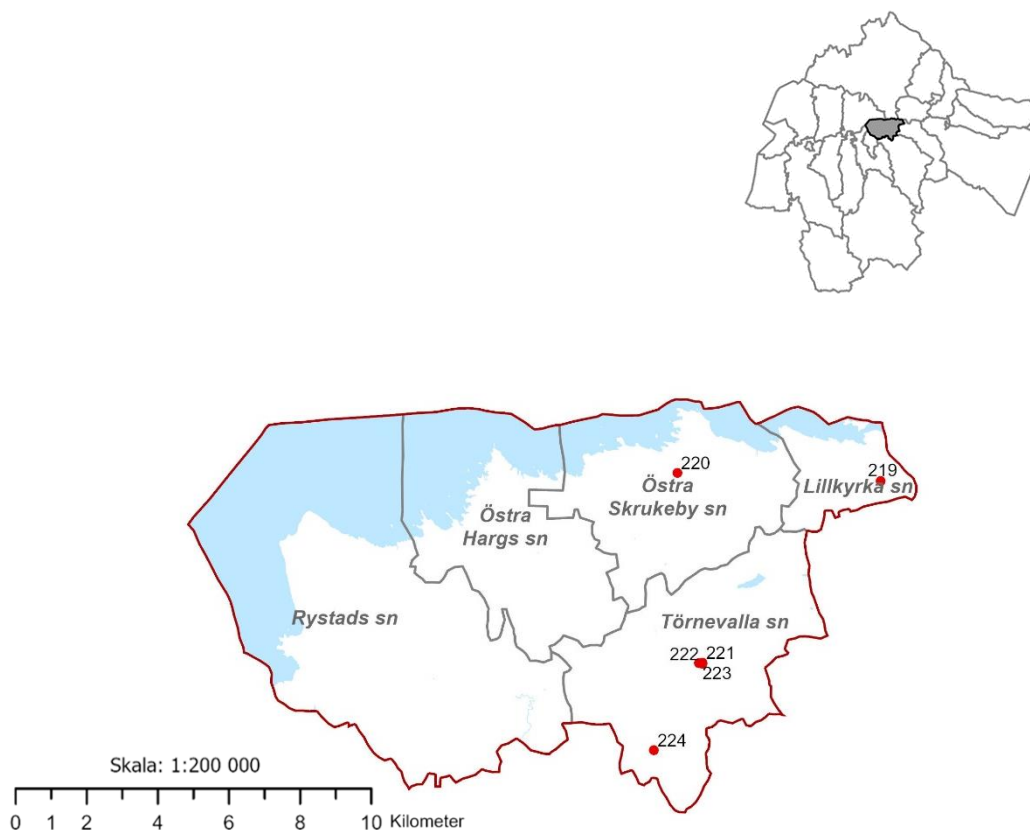

Fig. 224. Karta över runinskrifterna i Åkerbo härad.

¹ Nordén hann inte få kännedom om runstensfragmentet från Östra Hargs kyrka, signum Ög ATA1083/48 i Samnordisk runtextdatabas (2020), vilket påträffades i november 1947 av Folke Hallberg i samband med fornlämningsinventeringen i Östra Hargs socken. I inventeringsboken anges att fragmentet då fanns »I Ö kyrkogårdsmurens översta stenlager med ristningen mot Ö.» och »ca 8 m S om kyrkogårdsmurens NÖ hörn». Hallberg skriver vidare »Runstensfragment av gråsten, 0,65×0,45×0,22 m, med ristningen på stenens smalsida (0,22 m sidan). Runhöjd 0,14 m.» Motsvarande beskrivning finns i Hallbergs rapport till Riksantikvarieämbetet den 13 januari 1948, se ATA dnr 671/48. Varken i inventeringsboken eller i rapporten anges inskriften, inte heller finns där någon avbildning av fragmentet.

² Varken Brate eller Nordén nämner Wiedes nr 60 (se *Östergötlands run-urkunder* 1875, s. 114). Där skriver Wiede under »Lillkyrka socken»: »Kyrkan, under n. v. hörnet, oåtkomlig.» Uppgiften har Wiede fått från P. A. Säve som i *Antikvarisk tidskrift för Sverige* (1864), s. 74 skriver »En runsten lär finnas under kyrkans n.v. hörn.»

Ög 219. Lundby, Lillkyrka sn.

Pl. 119, 120.

Litteratur: Brev från kyrkoh. Dan. P. Kernell dat. Lillkyrka Prästgård 4 okt 1792, i Elers: Historia om vägarna i Sverige, Östergötland, hdskr i Uppsala univ.-bibl.; Lillkyrka sockens kyrkobok för åren 1739–1829,³ i Vadstena landsarkiv; L. C. Wiede, Brev till B. E. Hildebrand ^{23/12} 1853 (ATA); A. Nordén, Rapport till Riksantikvarien med förslag till fornvårdsåtgärder, ^{12/9} 1941, dnr 3397/41 (ATA).

Äldre avbildning: Teckning i ovanstående kyrkobok, under år 1740;⁴ L. C. Wiede, teckning i manus till Östergötlands Runurkunder (tryckt 1875) (ATA).

Runstenen synes ursprungligen ha stått rest invid den nu utplånade s.k. »Kungsvägen» eller »Kungsstigen» från Norrköping till Linköping i dess äldre sträckning över Kullerstad och Lillkyrka, se A. Nordén, Östergötlands järnålder II, s. 198. Om stenens ursprungliga läge och anordningarna kring densamma berättas i Elers bekanta svenska vägghistoria: »Bredvid den gamla Kongsvägen på Lundby gårde finnes en nu oläslig Runsten, nästan aldeles omkullkastad af Bönderna, som brukat åkern, hvilken de upplögt rundt omkring. Uti KyrkoBoken, hvarest denna Sten är afritad, läses, at på norra sidan strax bredvid honom lågo, 1740, uti oval form 30 stycken medelmåttiga Gråstenar, som förmentes utvisa sjelfva Graf-stället, men hafva sedermera blifvit borttagna af den, som på samma plats brutit up åker, och finnas icke».

Något 50-tal m. SV om runstenen är den i bygdesägnerna mycket omtalade Högbacken under Rännefjälla, nu omfattande något tiotal högar och inuti fylla smärre stensättningar. Den största högen ligger åt stenen till och mäter 8 m. i diam. På tre sidor inhägnas gravfältet av en stensträng, varav en sida är omkr. 25, en annan omkr. 30 m. lång. Då runstenen rests invid »Kungsstigen» i tämligen omedelbar närhet till detta vackert inhägnade gravfält, synes sambandet mellan runstenen och bygdegravfältet uppenbart. — Gravfältet är nu skadat av stentäkt, vilket styrker sockenprästens uppgift 1792 om gråstenars bortforslande från runstenens omedelbara omgivning.

Inskrift:⁵

au-qutr : rispi : stin : pansi : rftir : sikfus : mnk · sia ·

5 10 15 20 25 30 35

»Ödgöt (? , Ögöt?) reste denna sten efter Sigfus, sin 'måg' (svärfar, måg, sväger e.d.)»

Till läsningen: Att r. 2 varit ett u ge de bevarade delarna av stavarna vid handen R. 3 befinner sig på ett avstånd från 2 resp. 4, som medger läsningen k, och r. 4 synes avskuren mittpå, så att kanten av bistaven till en a-runan betecknar gränsen för skadan.

Plansch 119b. Ög 219. Lundby, Lillkyrka sn.
Foto Nordén 1941. [Vid planschen står
»Retusch ». Jansson skriver 1947: Duger ej.]

³ Nordén lämnade en tom plats för årtalen. Wessén markerade det tomma utrymmet och skrev i marginalen: »Helst signum, om sådant finnes». Signum är Lillkyrka C:3.

⁴ Wessén skriver i marginalen: »Bör teckningen återges?» Se figur 225.

⁵ Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr]. och ö[öfvers]. utgår.

Fig. 225. Ög 219. Lundby, Lillkyrka sn. Teckning av runstenen 1790, i Lillkyrka C:3, s. 558 (äldre pag. 562) (Landsarkivet i Vadstena).

Plansch 120b. Ög 219. Lundby, Lillkyrka sn. Foto Nordén 1941.

Ög 220. Östra Skrubeby kyrka.

Pl. 84.

⁶Litteratur: B. Cnattingius, Rapport till Riksantikvarien 17/1 1927, dnr 264/27 (ATA).

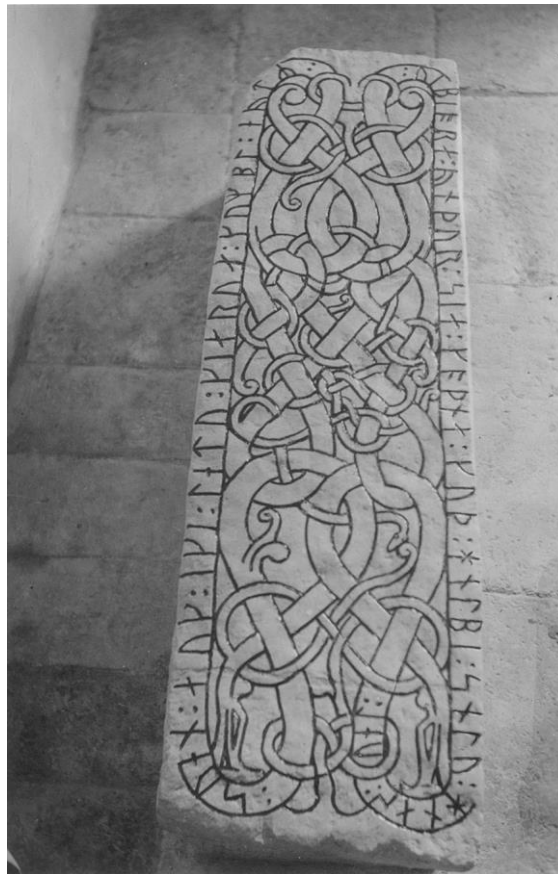
Den vackra kalkstenschällen, som till år 1888 legat som valvsten över södra ingången till kyrkan, var vid uttagandet söndersprucken i tre delar. Dessa förvarades undanställda i kyrkan men blevo i samband med kyrkans restaurering år 1926⁷ sammansatta. En sockel uppmurades i kyrkans vapenhus, och på denna lades kalkhällen. Anordningen kommer så nära som det är möjligt det ursprungliga förhållandet, då stenen av formen att döma tjänstgjort som lockhäll till en gravvård av tidig kristen typ, ett s.k. Eskilstunamonument.

Inskriften lyder:⁸

: s u e n : a u k : i k i : l e t u : k i a r u a : k u m b l : e f t a : u i b i o r a : f n þ u r : s i a : k o þ n a : k u þ : h n l b i : s n l u : h n a s :

u e l :

»Sven och Inge läto göra minnesmärket efter Vibjörn, sin gode fader. Gud hjälpe hans själ väl!»

Plansch 84b. Ög 220. Östra Skrubeby kyrka.
Foto Nordén 1941. [Jansson skriver 1947:
Retuscher. Måste tas om plant.]

⁶ I marginalen skriver Wessén: Litt ?

⁷ Nordén anger 1924, men restaureringen genomfördes 1926, se Cnattingius rapport.

⁸ Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr]. och ö[vers]. utgår.

Ög 221. Törnevalla kyrka. Nu vid Reva, Törnevalla sn.

Pl. 121, 122.

Den ståtliga 2,5 m. höga runstenen står rest i norra utkanten av det vackra hög-gravfält, som fyller gårdens park mellan mangårdsbyggnaden och stengärdesgården mot det gårde, som går intill norra stambanan. Stenen är synlig från järnvägen, där den drar blickarna till sig. Brates beskrivning av färgen på stenens ena sida befanns tillämplig ännu vid mitt besök ^{25/7} 1941 — denna ljusst färgade sida i stenens vänstra hälft har till 1889 legat dold i stenfoten på kyrkotornets södra sida — men Brates uppgift, att ristningen »i det hela är tydlig», må betecknas som tilltagen i överkant. Tvärtom äro många runor nu illa vittrade, men fråga om är, om inskriften någonsin varit särskilt djupt huggen.

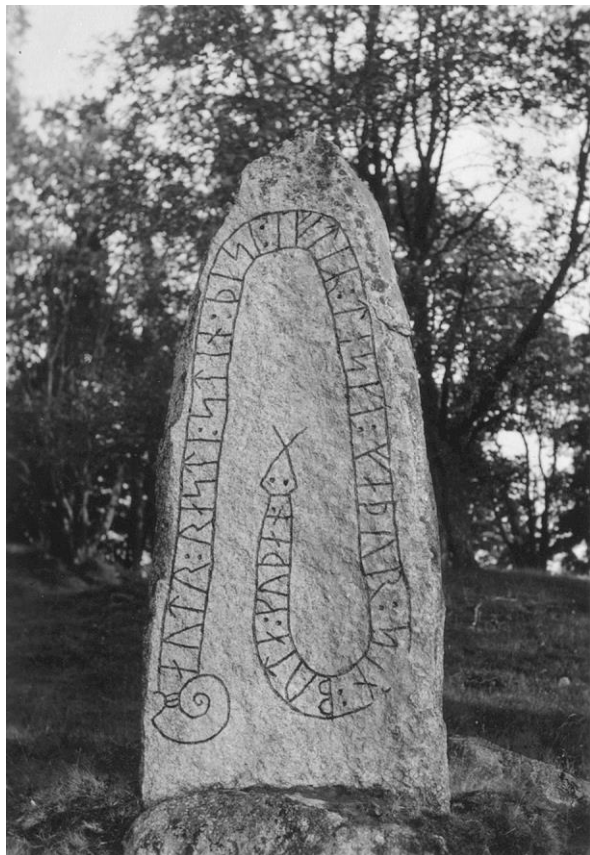
Inskrift:⁹

autr : rasti : stin : pisi : iftir : t-sk- : faþur : sin : buta : kuþan ·

5 10 15 20 25 30 35 40

»Önd reste denna sten efter ..., sin fader, en god bonde.»¹⁰

Till läsningen: Några detaljer hos Brate övertyga ej. Pricken inne i runan 2, **u**, är koniskt djup, smal och oregelbunden, medan de övriga punkterna (i skiljetecknen) äro runda, flata och rätt breda. Den kan lika gärna vara en naturlig bildning. Huruvida 2 **u** varit stunget eller icke, måste därför betraktas som ovisst. Bistaven i 6 **a** ligger i en naturlig fördjupning, huggspår synas ej nu, men det sannolika är dock, att en **a**-runa avses. Läsningen **risti** kan dock ej uteslutas. Den bistav som Brate förutsätter i 15 **a** ligger i ännu högre grad än i förra fallet i en naturlig bildning, på högra sidan av huvudstaven finns ingen rest av någon huggning, men på vänstra sidan går verkligen en nedåtgående bistav, som möjligen kan vara huggen, men då är att anmärka, att den är ovanligt kort och tunn och ej går helt i flykt med den naturliga skåran t.h. om huvudstaven. Brate läser runan som **a**, men jag anser mig böra stanna vid i. R. 18 läser Brate likaledes som **a**, men någon bst kan nu ej urskiljas. Här står nog **iftir**. Ej heller kan mansnamnet nu längre läsas som annat än 23–27 **tiski**, Brates som hypotetiskt betecknade **tanska** har aldrig varit väl stött (så t.ex. är **n**-runan helt obefintlig, en sak som Brate uraktlåter att ingå på. Sannolikt har väl emellertid Brate tänkt sig en efteråt supplerad **a**-runa 24 antydd av den lodräta

rad ytterst fina små prickspår, vilka finnas mellan den inledande **t**-runan 23 och den nuv. runan 24. Något tvärstreck till denna prickrad finnes ej, men på vänstra sidan finnes en ojämnhet, och där har väl Brate lagt in sin bistav. Dock betonar han: »på båda **a** är dock bistaven högst tvivelaktig». I namnets nu andra runa, 24, synes nu ingen klar bistav, men mitt över runan går en ojämnhet, som strålar ut till två varandra korsande linjer, varför läsningen **n** kanske icke är utesluten. Sista runan i namnet, 27, utgöres av en hst med en trasighet t.v., vilken möjligen med god vilja kan antagas rymma en bst, men dess fortsättning t.h. om huvudstaven är sådan, att man nog inte gärna kan säga, att Brates **a**-runa här är säker.

Plansch 122a. Ög 221. Törnevalla kyrka. Nu vid Reva, Törnevalla sn. Foto Nordén 1941. [Jansson skriver 1947: Retusch Duger ej.]

⁹ Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr]. och ö[vers]. utgå, tillägg om Danske samt att Brate i sin övers. råkat glömma att översätta »en god bonde».

¹⁰ Nordén skrev »Önder reste denna sten efter Danske, sin fader, en bonde god.», vilket Wessén ändrat till ovanstående.

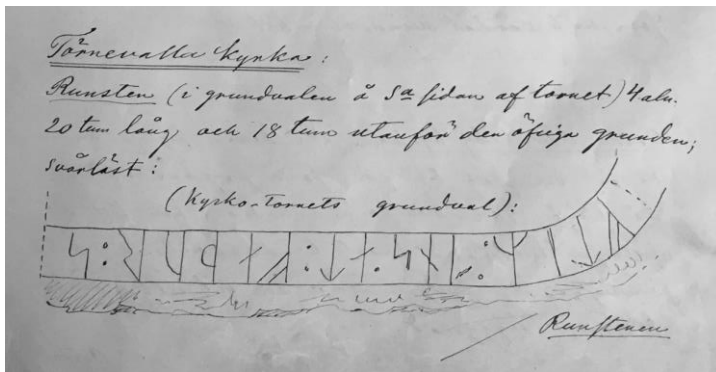

Fig. 226. Ög 221. Törnevalla kyrka. Nu vid Reva, Törnevalla sn. Efter P. A. Säves reseberättelse 1861, teckning, (ATA).

Fig. 227. Ög 221. Törnevalla kyrka. Nu vid Reva, Törnevalla sn. Efter C. F. Nordenskjölds reseberättelse 1871, teckning, (ATA).

Plansch 121a. Ög 221. Törnevalla kyrka. Nu vid Reva, Törnevalla sn. Foto Nordén 1941.

Ög 222. Törnevalla kyrkogårdsport.

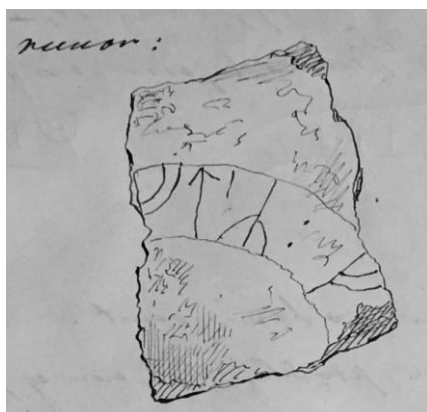

Fig. 228. Ög 222. Törnevalla kyrkogårdsport. Efter C. F. Nordenskjölds reseberättelse 1871, teckning, (ATA).

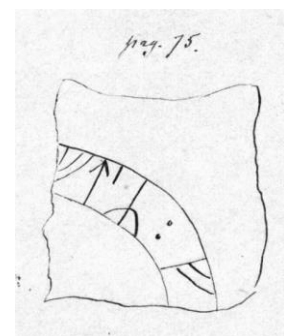

Fig. 229. Ög 222. Törnevalla kyrkogårdsport. Efter P. A. Säves reseberättelse 1861, teckning, (ATA).

Ög 223. Törnevalla kyrka.

Pl. 122.

Litteratur: W. 64.

Runstenen har blivit bekant först under 1800-talets första årtionden och låg då i kyrkgolvet; var vid P. A. Säves besök 1861 överbyggd av läktaren och därför oåtkomlig, varför den sannolikt på Säves anmaning upptogs ur golvet och restes. Då Nordenskjöld i början av 1870-talet besökte socknen, stod stenen rest på sin nuvarande plats, invid stigen över den öppna slätten väster om kyrkan, den s.k. Kyrkhagen.

Vänstra slingans runor äro i början skadade, att döma av den högra slingans längd äro här fyra runor bortvittrade. Endast fragment av en huvudstav kvarstår. Det inledande namnet, varav nu endast slutdelen **tin** är bevarad, har därför sannolikt, som Brate antar, varit Torsten.

Inskrift:¹¹

...tin : raistþi : stain : þana : iftir : þuri : mak : sin
           5   10   15   20   25   30

»(Tors)ten reste denna sten efter Torer, sin 'måg'.¹²»

Plansch 122b. Ög 223. Törnevalla kyrka. Foto Nordén 1941. [Jansson skriver 1947: Duger]

¹¹ Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr]. och ö[öfvers]. utgå.

¹² [Nordéns fotnot] Om den äldre betydelsen hos ordet 'måg' se under Ög 193.

Fig. 231. Ög 224. Stratomtå, Törnevalla sn. Teckning Milberg 1727 (foto ATA).

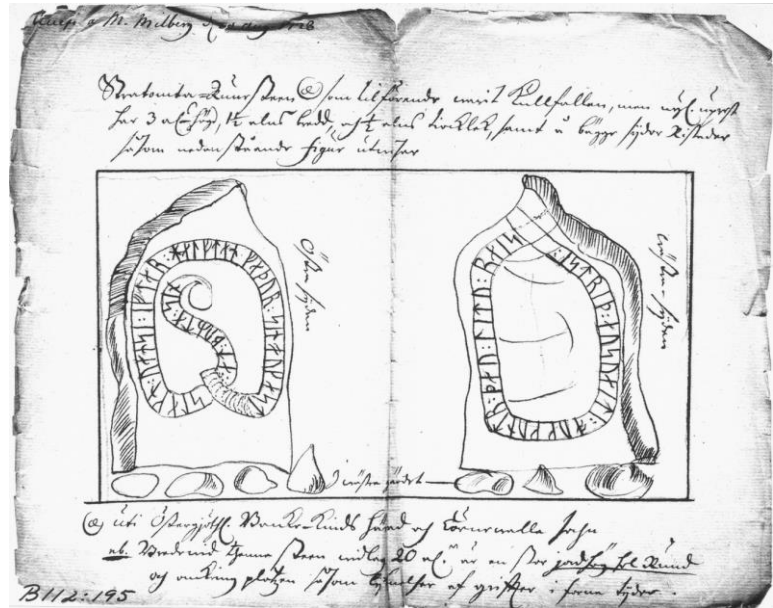
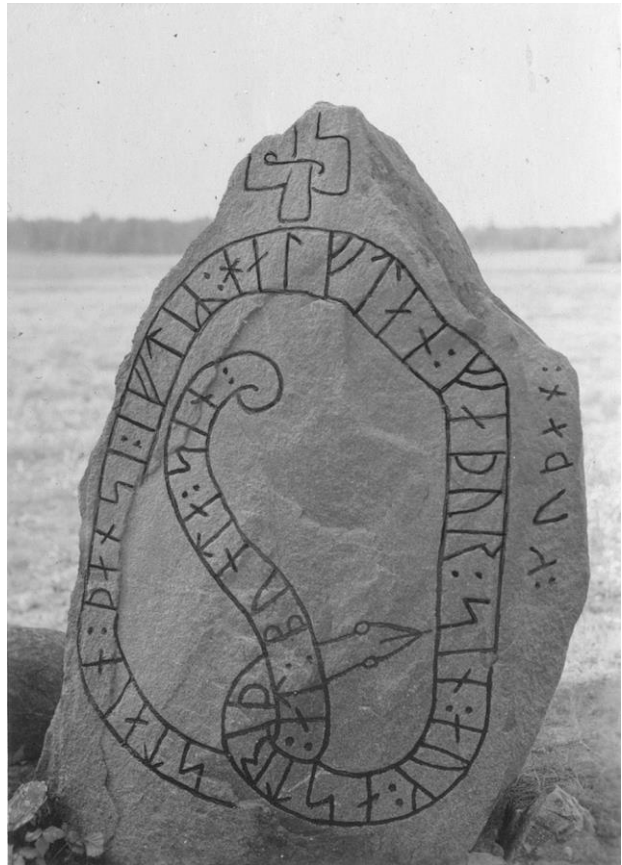

Fig. 232. Ög 224. Stratomtå, Törnevalla sn. Teckning Milberg 1728 (foto ATA).

Plansch 123a. Ög 224. Stratomtå, Törnevalla sn. Foto Nordén 1941. [Jansson skriver 1947: Något retusch. Duger]

Plansch 123b. Ög 224. Stratomtå, Törnevalla sn. Foto Nordén 1941.

Plansch 121b. Ög 224. Stratomtå, Törnevalla sn. Foto Nordén 1941. Runstenen icke ifylld, men runorna avteckna sig ändå vita mot stenytan. [Jansson skriver 1947: Duger]

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med stora reservationer. Arbetet med utgåvan avslutades 2024-12-31.